

LIBRI I. SECTIO III. CAPVT VI.

De

Stomachicis.

VT ventriculi actio mediante calore natio, & vitali fermento subacidulo, volatili & vitali, & his inferuiente, villorum robore in primis perficitur; ita STOMACHICA sunt in genere, quæ his velificantur. Seu principaliter illa sunt & dicuntur stomachica, quæ euaporationem chyli promouent, & impedimenta quæcunque eiusdem tollunt. Res enim omnis eo redit, vt actio ventriculi adiuuetur, in hoc solo consistens principaliter, vt *διάκρισις* & *σύγκρισις*, euaporatio chyli probe fiat.

Cum ergo in officina hæe microcosmica opus sit (1.) calore, qui euocet & propellat, (2.) menstruo, quod si non soluat solutionem tamen adiuuet; (3.) robore villorum & fibrarum, neruearum; hinc iuxta hæc quasi capita etiam stomachicorum classes diuersæ sunt, licet symbolicz.

Visque horum eximie probatur exinde, quod immediate huc ferantur medicamenta, atque hoc loco iuuantia & nocentia primam explicent occasionem, vnde & animam in ventriculo locat *Helmontius* sensitiuam.

Stomachica ergo dum dicimus calorem restaurare, omnia ea complectimur, quæ effecta caloris prædicari possunt; nempe (1.) *ταυτὴν necessarium ἀναθυμιάσιν promouent*, vt partes alibiles utiles a recrementitiis colcotharinis separentur, adeoque

(2.) *Μοτὴν χυλὸς & χυμὸς promouent*, ne in ventriculo plus iusto moretur, & grauitate sua ac distensione molestias creet, & *μύλονον* patiatur, instar massæ panis non fermentantis, ac aerascens.

(3.) *Cruditates expediunt & tollunt*, tum acidum, tum pituitosam cumprimis, ac nidorosam, tanquam effectus vitiatæ coctionis.

V 2

(4.) Pla-

(4.) *Placant irritatos nerueos villos, siue retinere nequeat* ventriculus præ debilitate cibos ingestos, siue vi extrudat tum ipsos, tum alia etiam vtilia; tum dolentem partem ipsam in cardialgia.

(5.) *Evaporationem vitiosam auerunt & prohibent*, ne vel aquosa sola, vel aliis characteribus notata in flatus & fluxiones citentur, ut in ructibus, singultibus, saluatione præternaturali, &c.

Denique (6.) *omnia impedimenta remouent*, quæcunque turbare coctionem, ex his fundamentis, queunt, vnde affectus confurgunt varij.

Vtque sulphur est matrix caloris, ita *ventriculi calorem vni-*ce & principaliter principio hoc facta, balsamica, sulphurea, *promouent & conseruant*; quatenus particulis suis volatilibus ignem vitalem adiuuant, vt focus splendidior coruscet, sanguine arterioso & spiritibus roboratis.

Talia igitur cum late pateant, sunt (1.) *Aromatica*. Aromata omnia sunt stomachica, seu ipsa *na^l ἰσχυρὰ* talia, seu ad horum classem referenda vegetabilia varia, & exin præparata, vt cinnamomum, caryophyli, nux. moschata, macis, lignum aloes, radices acori veri, galangæ, pimpinellæ, zedoariæ, caryophyllatæ, mentha omnis, cortices aurant. citri, puluis stomach. Quercetani, species aromat. rosat. caryophyllat. ros. novell. diagalangæ, diaxyloal. trageæ stomach. aqua menth. cinam. cum vino & cydoniata, essentia lign. aloes, elixir. propr. Helmont. extr. acori veri.

(2.) *Oleosa balsamica suauia, & resinosa blanda*, vt ex natiuis maffiche, ambra, balsamum de Peru ladanum, vnde ceratum de ladano Craton. & tacamahaca externe profunt, & destillata, oleum macis, caryophyllorum, menthæ, cinamomi, nucis moschatae expressum & destillatum.

(3.) *Spirituosa*, quæ sunt laudatissima stomachica & cruditatatum correctoria; hæc quippe evaporabilia sunt quam maxime, vnde in momento sæpe grauitatem & anxietatem ventriculi tollunt. Hinc vinum, inter potus genera optimum, ventriculo

culo admodum gratum est, & vix alia ratione melius lac senum audit, quam quod debilem eorundem ventriculum roborat, & calidum innatum confortat. Hinc pro brutorum genere aquam, pro humano vinum magis ordinavit diuinum numen, licet & ipsa sit nutritibilis. Hinc regionibus septentrionalibus, utpote frigidioribus, non solum cereuisiæ vsus, quasi vini secundarii, verum & spiritus vini frumentaceus & mulsum inuentum, est, ad solandum & iuandum calorem.

Pertinent huc vinorum varia genera, & spirituum ex hac radice vel frumentis quoque tractorum, v. g. spiritus cochleariæ, menthæ, corticum citri, essentia menthæ. Hinc quod de spiritu vini in genere prædicatur, quod nullum medicamentum nobile dici mereatur, nisi quod cum spiritu vini optimo arctiori nexu sit nuptum, ut ad penitiores vasorum recessus penetret; id imprimis valet de stomachicis.

Notabile vero est, quod restauret *v*i quidem, ut & vinum ipsum, optime calorem ventriculi & corporis totius, sed moderate & proportionate. Vnde tutior eius vsus frigida temperie præditis, iisque, qui flatibus & cruditatibus laborant, morbisque frigidis tentantur. In his cruda colluuiës obiicit pabulum, in quo acerrima ac vrens vis se frangit atque hebetat, abs quasi esset, deprædaret vitale humidum, viscera accenderet, & nimia consuetudine exequias iret suæ virtutis admiratori ante mortem, verba sunt *Rolsinci Chim. p. 186.* longe verissima. Pertinet huc elixir stomach. *Rolsinc. Mynsicht. Michael.* & aliorum, elixir vitrioli.

(4.) *Carminativa*, ut, præter dicta, semen coriandri, semina 4. carminat. Hæc enim omnia reuera talia sunt, quæ euaporationem vitiosam tollunt, vnde flatus fiunt, & nauiam promouent. Inprimis vero ipsorum olea, ut oleum anisi, carui, anethi, corticum aurantium, carminatiu. in cardialgia, singultu, ructu optima.

(5.) *Neruina & cephalica* etiam sunt stomachica, ut *rosmarinus, saluia, maiorana, betonica, melissa, &c.* inprimis vero *castoreum*, quod in cardialgia diuinum est remedium, item in

ingultu ac ructibus. In viro laborante febris ingultuosa cinabarina, castorina, & opiata vnicè proderant. Pertinent huc etiam externa balsamica, suauiter archeum demulcentia & roborantia.

Vt vero flatus fiunt a calore debili, seu per se tali, seu respectu obiectorum; ita etiam carminatiua & aromatica & spirituosà aliaque roborant eundem duplici hoc respectu, seu debilis fuerit in se, in frigidioribus senibus, seu per accidens, mediate, in cruditatibus, vel respectu ciborum duriorum, piscium, pinguium.

(6.) Speciatim etiam ventriculi calorem tuentur leniter *adstringentia*, quatenus villos constringendo vniunt etiam magis spiritus & sanguinem, vnde quæcunque ex laudatis simul sunt styptica seu adstrictoriis *particulis cum aliis iunctis* gaudent, *καὶ ἐξῆς* sunt stomachica, vt inter externa emplastrum de crusta panis, de baccis lauri, diaphænic.

Secundario vero & adæquatè calorem restaurant, & suscitant salina, cum altera sequenti classi communia v. g. (7.) *acria*, volatili sale foeta, incidentia & detergentia pituitam, vnaque rarefacientia, vt radix *ari*, *pimpinella*, *piper*, *sinapi*, *zingiber*, tum per se, tum refractè in zingibere in India condit.

(8.) *Amarâ*, vt summitates cent. min. abs. elixir propr. Paracelsi unde tinctura proprietatis Mynsichti nata est essentia abs. simpl. & composita, qualis hæc esse potest, polychresta in ventriculi affectibus, cruditate acida, pituitosa & biliosa, febribus Item intermittentibus, flatibus & affectu hypochondriaco: ℞ rad. galang. zedoar. summit. absinth. (per immersionem leuam in aquam calidam correctarum,) a. ʒj. acor. ver. ʒvj. fl. centaur. min. ʒʒ. cass. caryophyllar. ign. colubrin. amar. chin de chin. a. ʒiij. cort. aurant. citr. rhab. Alex. a. ʒij. macis, n. m. caryoph. a. ʒiʒ. costi ver. schoenanth. a. ʒj. M. Extrah cum ℥. rectif. vel appropriato, acidulato ℥. u. ℞; facile cum liquore ℞li in Ram ♂ absinthiacam redigenda, variatho sic colore, virtute & sapore, danda ad gtt. xx. xxx.

Calorem vero excessiuum ventriculi, seu humores acres, sal-
fos,

fos biliosos *deprimunt* communia magis tum *aquea*, diluentia, emulsionones, tum *precipitantia* & absorbentia terrea, acida, austeriuscula, & ex parte nitrosa, acido-salsa, non omisis roborantibus, quæ ipsa vero partim communia sunt cum alterantibus vniuersalibus, siquidem ventriculus per consensum calidiorem intemperiem præternaturaliter habeat, vt in febribus, partim etiam fermentum corrigentibus specialius, de quo mox.

Profunt vero potissimum in fiti, sorda seu ardore ventriculi, & cardialgia cum aromatibus mixta.

Ita nempe semper fitis sedanda est, ne laxemus tonum ventriculi: ita præcipitandum, ne biliosum rosivum sal negligamus. Hinc vidimus in cardialgia dysenterica sæpius nil profuisse, quam puluerem conch. præparat. cum oleo caryophyll. remixtum, quo ipso aliquos restituumus ex voto.

Non minus vero & *fermenti*, seu *menstrui* potius ventriculi ratio habenda est, seu *iners* fuerit, & acuendum, seu *acrius* & obtundendum.

Acuum menstruum *iners* deficiens *principaliter salina*, quæ viscidam pituitam incidunt & humores superfluos attenuant, vt (1.) *acria volatilia*, vt rad. ari, eiusque secula, pimpinellæ, raphan. rusticanus, sinapi, cochleari & plantæ antiscorbuticæ aliæ, item zingiber, flores salis ammoniaci.

(2.) *Amara & aromatica*, mentha, absinthiaca, & reliquæ iam dicta. (3.) *Acida* liquida & solida, vt acetum, conseru. ros. Glata, acetosæ, \ominus lis, \oplus li, S is, Q is, hepaticum rubr. cremor & crystalli tartari, us \oplus li coagulatus, us \ominus lis vel \oplus li dulcis, effixir vitrioli.

Exterius & interius prodest fermentum panificum. Sane & panis ipse, acidula & analeptica sua qualitate nutritibile est eximium, & ita roborando fermentum, cum interne, tum externe officium facit, imprimis cum aromaticis, ac acedo ipso mixtus.

Fermenti huius intuitu sine dubio factum est, quod pelliculæ seu tunicæ ventriculi quorundam volatilium etiam magni fiant a quamplurimis. Si tamen consideremus, minus esse euapo-

euaporabiles illas ipsas, sed crassioris & frigidioris texture, tantam vim ipsis adscribere non addebet, ad chylicationem la-
sam. Quicquid faciunt, magis præstant in demulcenda acrimonia, præcipitando, absorbendo & roborando, vnde nouimus, a quibusdam pro specifico dysenterico, idque non sine causa, haberi easdem, præcipue ob concurrentem viscedinem, obtundentem lancinantes acres. acidos, biliosos, & his similes corrosivos humores; vna vero tueri parietes membraneos apta nata sunt, vnde & in vomitu sunt egregium remedium.

Vt vero perpetua est inter calorem & menstruum ventriculi symbolisatio; ita optimum est maritare hæc duo, vt indicationibus vndique fiat satis. Et singulari providentia naturæ videtur factum, quod ab vtrisque coniunctum ei satisfiat, quod ab alterutro expectari non poterat. Cum enim sulphurea calefaciant quidem, vna vero appetitum obtundant; salia vero licet appetitum cieant, tamen calorem non respiciant, sed disgregent potius, optimum est coniungere vtraque, vel interpolare saltem, id quod apprime faciunt absinthiaca &c.

Cum vero hinc inde etiam legatur scriptum ab autoribus, Θ absinth. v. g. aliaque id commatis facere quoque ad appetitum excitandum, seu stomachica esse, vnde & lap. \mathcal{S} . & Θ absinth. ac iunip. ingrediuntur puluerem stomach. Quercet. notandum est, id fieri mediate magis & per accidens, quatenus alcalina hæc præcipitantia, quæ alias immodice vsurpata destruunt appetitum, fixitatem acidam excedentem fermenti tollunt, vnaque superfluitatem humorum corrigunt, quando fermentum aquosis humoribus magis est dilutum. Hinc conchæ præparatæ & cinnabarina quoque egregia stomachica sunt, & in humorum abundantia & acore corrupto appetitum aliquando cient.

Neque enim abundante in ventriculo acido vel appetitus æque stimulat, vel coctio probe perficitur, siquidem tunc obtunditur calor, & euolutio, euaporatio impeditur, quando nempe ex fixius debito, vnde grauitas potius ventriculi & cruditates sunt.

Vt itaque dicamus de obtundentibus fermentum acrius, biliosum vel salinum, vt in sorda, siti, erosione, fame canina, & vbi humores acidi magis peccant, tenendum est in genere, principaliter omnia illa id præstare, quæcunque salino-acidulis sunt contraria; adæquate, quæ calori, vel tono debilitando apta deprehenduntur.

Obiundunt pingua, mucilaginea & oleosa; notum enim est ex chemicis, nullum esse ius acidis in pingua adeoque cum hæc minus subigantur ab iisdem, cum minus sint euaporabilia, cum multum nutriant & saturent, commendantur ab autoribus non immerito in bulimo & appetentia canina, vt butyrum, ol. oliu. lini &c.

Diluunt aquea communia, serum lactis caprini, potus largior, inprimis aquarum nitrosarum, potiones, emulsiones, in siti vnice expetita.

Inuertunt lixiva, alcalia & alcalina, vt lap. \mathfrak{B} . creta, corallia; in cholera humida & sicca optima. Cum vero præter hæc & alia id præstent, cautione tamen egeant, seorsim sub peruerentium & figentium titulo ea fuere tradita.

Nimirum tum per se in horum vsu cautione opus est, tum quando adhibentur pro fermenti correctione, vt dux exurgant hinc regulæ: 1. *Quæcunque medicamenta, alias etiam bona vel optima, adhibeantur, videndum est, quomodo se habeant erga ventriculum, ne continuato vsu actioni eius naturalissimæ noceant vilo modo.* Alias enim officiosè nocet medicus, hæc non attendens, vel penitius non noscens quid in recessu gerant. Sic dulcia optime nutriunt, & ventriculo sunt amicissima; Si tamen excedas eorum vsu, v. g. ne de alimentis dicamus, potionibus dulcibus, sirupis, electuariis, looh, certo certius emoriatur vel insigniter lædetur appetitus.

Sic salina media, vt \mathfrak{F} \oplus us, arcan. \mathfrak{F} ri, \sim \oplus l, coag. media sunt polychresta, aperitiua, diuretica; nephritica; frequentiori tamen vsu ventriculo facessunt negotium vel insensibiliter, vt ne id credas quidem, vel ipsi ægri primo intuitu.

Sic speciatim nitrosa, lap. prunell. \oplus fiat. arc. dupl. &c.

ad sitimextinguendam, ad febres sunt generosissimum remedium, sunt etiam acido sale foeta, nihilominus cum tono non amica sint, nec particulis adstrictoriis polleant, fecile ventriculum exoluunt, vt & appetitus abeat & laxetur alius, debilitato utrobique stomacho.

Sic Saturnina vel in ipsa hectica commendantur quam maxime, inde tamen ventriculus noxam sentit, seu quod nimis adstringant, vt sacch. hni, (nam & nimis adstringentibus laeditur, laxa euaporatione,) seu quod precipitent nimis fermentum, seu quod ob metallicam suam naturam superent eius virtutem, vt subigi nequeant. Imo & materialia, inprimis grossiora, vt croc. ꝑ. c. ꝑer fusionem paratus, eundem censum nunquam subeunt, ructus nidorulentos vna excitando plurimos, vt Iouialium, lunarium non mentionem faciamus, licet singula optima sint medicamenta. Id vero obseruare magis in his licet, qui alias sunt quoad ventriculum & reliquum corpus sani, excepta una aliqua parte, v. g. in pollutione nocturna vel gonorrhoea simplici, vel virulenta.

Sic spiritus salis ammoniaci ipse laudatissimum est medicamentum, est, quod de aliis vrinosis volatilibus itidem valet, & superius iam tactum est, continua usurpatione appetitum deducunt, & lassitudine torpida membra mactant magis, cum acidulum in recessu mensurum stomachicum absorbeant, & inuertant, id quod & a fixioribus ipsis, lap. cancroram & pulueribus nephriticis continuatis, non raro obtingit, vt l. 2. de sale vol. plant. pag. 88. seq. diximus.

Adeo & hinc concludere licet, iuxta Galenum, nullum esse tam generosum medicamentum, quod tam magnifice profit, quin aliqua ex parte noceat, & semper attendendum esse ventriculum seorsim in morbis, & optimum saepe esse medicamentum, iuxta Hippocratem, medicamento non vti.

Alteri regula est: ita semper corrigendum esse fermentum seu mensurum, ne calorem vel tonum negligamus, ipsive noxam inferamus; quod dictorum exemplo clarum fit, & de acidis & nitrosis inferius sub anaphrodisiacis dicetur latius. Et vice versa,

ita

ita semper calor alterandus est roborandus, ne ligemus fermentum, Vtriusque exemplum præbent tum spirituosæ & sulphureæ vaporosæ pollentia quæuis, tum inprimis opiata. In genere enim arguere licet: quæcumque sulphure magis facta sunt, obtundunt appetitum, quatenus ligant fermentum, ligant calorem, & vaporositatem suam defectum suppleant.

Sic a croci usu appetitus minuitur, ob *viscositatem* sulphuræam vaporosam, vnde vel ex hoc capite solenni conclusione publicandum esset, quod nos facimus, ne anatica proportione in elixir propriet. Parac. recipiatur, quod ipsum tamen tantopere etiam a vulgo ad appetitum ciendum laudatur, neque id de nihilo, cum pituitam optime extergat & domet, facile & le reddendum cum liquore *Æis*, & roborandum guttula vna vel altera olei caryophyllorum.

Sic fumus tabaci obtundit appetitum; Sic spiritus vini ipsius id facit, vnde non videas facile tabacibibulum multum comedere, vel qui mane & vesperi spiritum vini frumentaceum, iuniperinum &c. ordinarie haurit, appetitu solidorum ciborum decenti gaudere. Imo par ratio est absinthiacorum, quæ ipsa quoque incauto usu sopiunt appetitum, vnde & ad apoplexiam inducendam aptum esse eorum abusum nonnulli recte statuunt. In specie vero id competit opiatis, vnde natura ipsa id innuit, quando his sollicitatur, vomitum excitans nonnunquam.

Laxitatem denique & tonum debilem villorum corrigunt cum *neruina*, roborantia v. gr. in singultu; tum *astringentia* terrea, firmantia & orificium & parietes, seu fibras, vnde in vomitu, cholera, diarrhæis proficua; imo & *acida*, modo citra excretionem urgentem talem flacciditas corrigenda sit, egregie enim ventriculum corrugant.

Licet ergo seorsim horum non fiat recensio passim; reuera tamen, saltem in reliquis iam recensitis coniunctim, attendenda sunt, quin etiam seorsim in praxi, vbi laxitas præcipue corrigenda fuerit. Sic ex dictis id præstant præcipue tum *amara*, vt mentha, tum *aromatica*, vt cinam. nux moschata,

tum *terrea*, vt corallia, vnde præcipue merentur laudem.

Valet id quoque de externo topico vsu, vnde de his diximus, quænam huc quadrent magis, nempe acida, & aromatica, vtraque ob penetrandi, roborandi & constringendi virtutem; Quæcunque vero topica, vnguenta, emplastra, cataplasmata, facculi ex talibus non constant, minus sunt æstimanda.

Hinc quoad rectum adhibendi modum 1. *in omnibus ad ventriculi robur attendendum est*, quatenus semper adfrictio villorum tutanda est, nec ea admittenda solum, quæ villo titulo roborant, parietes vero ventriculi & villos laxant; vt & hoc fundamento, quænam sint potiora stomachica, vnice sic decidendum.

2. *Stomachis calidis, minus ex toto resolubilibus, minus siccandum est*; Quia nempe inæqualis fit & damnosa euaporatio, exemplo raphani rustici, sinapios. Inde enim vel remanent grossiores particule & ventriculum grauant, vel irritant ventriculum ad vomitum; ex quo ipso etiam euaporationis chylosa dogma magis stabiliri potest.

3. *Refrigerantia ventriculo & per se & respectiue nocent*. Per se, nisi indicentur, ac nimia quantitate; respectiue, relata ad calida; vnde si præsumitur in ventriculo intemperies calida, caute refrigerandum est, & quidem ita, vt tonus eiusdem non exoluatur.

4. *Ventriculus humectari desiderat, non laxari*. Humectant aquea in sitis achumidi deficientis indicationibus quibuscunque; Laxant vero tepida, nauseam & vomitum cientia. Laxant pingua & oleosa omnia, merito hinc moderanda. Hinc & cum oleo oliuarum præparata acetaria longius ventriculo immorantur, tardius euaporant.

5. *In siccitate maiori, cum acrimonia coniuncta, non nisi demulcentia, vel saltem acria & temperata conueniunt*. Quin & in reliquis spiritibus mineralibus fortioribus caute mercandum est. Obseruatum siquidem, eosdem & grauitate & corrosiuitate nocuisse. Par ratio est succi citri, si quis dispositus in eo

exce-

excedat: longe magis vero mercurialium minus bene preparatorum. Observabuntur tale foramen in ventriculo nobilis iuvenis, a solo intempestivo & inconsulto usu mercurialium, minus etiam forsan bene preparatorum.

6. *Topica stomachica quidem magis antica parte profunt & conueniunt; Postica tamen aliquando non reicienda.* Priori loco magis patet accessus & penetratio; posteriori minus. In iisdem vero nec deficiendum, nec luxuriandum.

7. *Ita alterandus est ventriculus, ne contrarius p. n. status inducatur.* Modo enim nouerimus alterandi intentionem, eiusdemque gradum & proportionem, facile in medio erit consistere.

8. *In adbibitione stomachicorum ita procedendum, ut iuuenis sine latione consequente tum ipsum, tum aliorum.* Videndum ergo, an per se, an per consensum laboret; non calefaciendo nimis, & semper attendendo una hepar, ac bilem, ne dum acidum ventriculi iuuare est intentio, bilem nimis infringamus, & inertem reddamus; vel vice versa, ne dum acuere & roborare calorem est animus, bilem nimis acuamus, adeoque *αγρίωξις* quandam inducamus.

9. *Absorbentia vacuo magis ventriculo danda, non repleto; Spirituosa vero & consimilia, a repletionem grauato, moderate data concedi possunt.* Hinc alimenta medicamentosa non alio fine apponuntur mensis, quam ut sint ciborum duriorum correctoria. Corrigentium vero & h. l. semper minor esse debet dosis. Ita vidimus ab usu sinapios largiori, cum piscibus seu carpione assumpto, stomachum male habuisse, & longo tempore remansisse auerfationem piscium.

10. *Ita ventriculus medicamentis tractandus, ne coquere alimenta intermittat.* Crebrior usus medicamentorum ipsum laedit, alimentorum iuuat, illa quippe diuersa sunt, hæc similia. Plus caloris & menstrui impenditur sepe in medicamento actuando, quam alimento: Imo & a iuuantibus ipsis nimia quantitate assumtis lasio in eundem redundat, & cordialibus.